

Aile Sosyolojisi İle Eğitim Sosyolojisinin İlişkisi

Prof.Dr.Hüseyin AKYÜZ

Aile sosyolojisi, dünün ve bugünün bilinen çeşitli toplumlarının yapılarındaki temel öğelerden biri olan ailenin, benzer üniversal özelliklerini arayan, bu özelliklerle insanların ortak hayatlarının doğurduğu ana problemler arasındaki ilişkiyi tasvir etmeye çalışan önemli bir sosyoloji disiplini. Buna ilave olarak denebilir ki, "gençlik", "yaşlılık", "küçük gruplar" ve "organizasyon" sosyolojisi gibi bazı sosyoloji disiplinleri de, aile ile diğer sosyal kurum ve olayların ilişkisini belirtmeye çalışmakla, bir nevi aile sosyolojisinin çalışma alanına dahil olmaktadır. Böylece aile sosyolojisinin sınırları genişlemektedir.

Aile konusunda tarihi, ampirik ve mukayeseli araştırmalar, 19.yüzyılda görülmeye başlamıştır. Bu dönemde endüstrinin çok hızlı bir şekilde gelişmesi, bütün sosyal birimlere etki etmiş, bu arada aileyi de olumsuz bir biçimde yönlendirmeye başlamıştır. Fert hayatında görülen kendine ve topluma yabancılaşma olayı, ailede daralma ve fonksiyonlarından bazılarını icra edememe sonucunu doğurmuştur. Ayrıca endüstrileşme ile haberleşme vasıtalarındaki gelişme, toplumları birbirlerine yaklaştırmış, aile orjinli bilgi ve değer alış verişleri görülmüştür. Bu çeşit alış verişler, geleneksel aile tiplerinde önemli değişmelerin yaşanmasına, hatta bu çeşit ailelerin iskeletini kaybetmesine neden olmuştur. Bu değişmelerle birlikte aileyi besleyen sosyo-kültürel ve ekonomik kaynaklar da farklılaşmış ve bu kurum ana fonksiyonlarını yitirme tehlikesiyle yüzyüze gelmiştir.

Aile hayatında hissedilen bu hızlı ve radikal değişmeleri incelemeye çalışan aile sosyolojisi, inceleme amacına üç yönlü bir özellik kazandırmayı uygun bulmuştur. Hatta böyle bir nitelik

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

kazandırma hususunda kendini zorunlu hissetmiştir. Bunlardan birincisi toplumlar için tarihi (geleneksel) olan aile tipinin belirlenmesi, ikincisi bugünkü sanayi toplumunun öngördüğü aile tipi ve bu tipin dayandığı öge ve sahip olduğu fonksiyonların tesbiti ve üçüncüsü de, söz konusu iki aile tipi arasındaki yapı ve fonksiyon farkını doğuran nedenlerin tesbit edilmesidir. Aile sosyolojisi ile ilgili çalışmalarda ele alınan birinci mesele, yani tarihi bir aile tipinin belirlenmesi, 19.yüzyıldan beri yapılan aile incelemelerinde kabul edilen temel amaç ve ölçülerden birisidir. Ayrıca sürekli bir şekilde işlenen tarihi aile tipi kavramı, ailenin zaman içerisinde geçirdiği yapı ve fonksiyon farklılaşmasının anlaşılmasına yarayan anahtar sözcük olarak da kullanılmıştır. Burada endüstri öncesi dönemin en belirgin aile tipi olan geleneksel (Partriarkal) aile modeli, erken ve yüksek kapitalizm dönemlerinin ve günümüzün sanayi toplumlarındaki aile yapılarıyla karşılaştırıldı ve bunların farklı ve benzer yanları üzerinde duruldu. Ayrıca "burjuva" ve "aristokrat" aile tipleri ile günümüzün şehrili aileleri de bu karşılaştırma çalışmasına tabi tutuldu. Bu çalışmaların ana eksenini fonksiyon kaybını izah etmeyi amaçlayan bir fonksiyon teorisi kurma anlayışı teşkil ediyordu (Goode).¹

Endüstri öncesi dönemin zirai toplumların da görülen en tipik aile çeşidi, gelenekçi büyük aile çeşididir. Bu aile, insanların ortak hayatıyla ilgili bütün alanlara nüfuz ediyor ve insanları yönlendiriyordu. Geleneksel büyük aile, aynı zamanda köylülüğü de temsil ediyordu. Köy iktisadi hayatı, başka bir söyleyişle gelenekçi ailenin dayandığı ekonomik zemin, tarım ürünlerinin üretimi ve el işçiliğinin gerekli oluşundan meydana geliyordu. Bu ekonomik yapıdaki insani ilişkilerde yardımlaşma ve işbirliği ön planda bulunuyordu. Aileyi oluşturan fertler, birbirlerine bağımlı olarak

¹ Hartfiel, Günter, Hilmann, K.Heinz, Wörterbuch der Soziologie, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1982, s.198-200.

ailenin ekonomik gücünü temsil ediyor ve dolaylı olarak da ülke ekonomisini ayakta tutmaya çalışıyorlardı².

Bu çeşit aileler üzerine yapılan incelemelerden edindiğimiz bilgilere göre, bu ailelerde uygulanan eğitim de, ampirik bilgilere ve topluluk inançlarının yaygın bir şekilde verilmesine yarayan bir özellik taşımaktadır. Bu ailelerde çocuklara ve gençlere yaşlı insanlar öğretmenlik yapmaktadır. Çocuklar çeşitli tarım ve el sanatlarına ilişkin bilgileri görerek, çoğu kez de yaşayarak öğrenmektedirler. Gelenekçi aile, kendi ekonomik ve kültürel yapısını devam ettirmek için gerekli gördüğü bilgi ve değerleri, genç nesle aşılama çalışmaktadır. Çocukların ve gençlerin yetiştirilmesinde ve onların topluma katılmasında bütünüyle aile yetkilidir ve bu konudaki sorumluluk yine aileye aittir.

Dikkat edilirse gelenekçi ailenin birkaç önemli fonksiyonu bulunmaktadır. Biz bu fonksiyonları ekonomik, kültürel, biyolojik, psikolojik, ahlakî, sosyal ve eğitsel olmak üzere sekiz ana bölüme ayırabiliriz. Eğitsel fonksiyonu da kendi arasında üç kısma ayırmamız mümkündür. a) Çocuk doğurma, bakım, barınma ve beslenmenin temin edilmesi, b) pratik bilgi ve değerlerin aşılanarak toplumsal ve kültürel kişiliğin oluşmasına hizmet edilmesi ve c) ailenin kendine özgü bir kişilik sergilemesi ve aile fertlerini buna uygun bir davranışa zorlaması. Gelenekçi ailenin yapmış olduğu işler ve gerçekleştirmek istediği amaçlar düşünülürse, bu aile son derece sınırlı bir mekâna hem tarım alanlarını, hem el tezgahlarını ve hem de okulu sığdırmaya çalışan bir aile çeşididir.

Günümüzün sanayi toplumlarındaki aileler üzerine yapılan sosyolojik araştırmalara göre, bugünün ailesi, daha önce sahip olduğu özelliğini kaybetmiş gözüküyor. Herşeyden önce sanayide kendini gösteren baş döndürücü gelişmeler, aile üyelerinin ferdi egolarını ön plana çıkarmış, fertler arasındaki rekabet ve diğer mücadele çeşitleri geniş ve geleneksel aileyi daraltmak ve

² Hartfiel, Hilmann, a.g.e., S.198-200.

küçültmek suretiyle, önemli ölçüde değiştirmiştir. Özellikle de kan akrabalığını yücelten partiarkal anlayışı geriletmiştir. Sosyal ilişkilerde olduğu gibi, ekonomik hayatta da önemli değişimler görülmüştür. El sanatlarına, insan ve hayvan gücüne dayanan geleneksel ekonomi anlayışı, önemli ölçüde değişerek yerini bilim ve teknolojinin gereği olan akılcı bir ekonomik uygulamaya bırakmıştır. Böylece ailede barınma yeri ve çalışma yeri birbirlerinden ayrılmış, bir üretim, tüketim ve barınma birliği olarak değerlendirilen aile, bu temel fonksiyonlarından birini, özellikle de üretim fonksiyonunu kaybetmiştir. Eğitim için de aynı şeyi söylememiz mümkündür: Günümüzün bilgi alanları o kadar çeşitlenmiş ve spesifik bir özellik kazanmış bulunuyor ki, ailenin kendi gücüyle buna ulaşması imkansız hale gelmiştir. Ayrıca çocukları eğitmeyi amaçlayan, yani bilgi vermeyi amaçlayan organların sayısı da son derece artmış ve bunlar uzmanlaşarak kurumlaşmışlardır. Bu çok hızlı ve etkili gelişme karşısında aile, çaresiz kalmış ve bunların etkisine girme gereği duymuştur. Neticede ailenin çok önemli bir fonksiyonu olan eğitim olayı da, önem ölçüde yara almıştır³.

Daha önce belirttiğimiz gibi, ailenin sosyolojik incelenmesi konusundaki çabalar 19.yüzyılda başlamıştır. Fakat bu çalışmalar önemli olmakla birlikte sınırlı sayıdadır. Bu konudaki kapsamlı ve sistematik araştırmalar, I.Dünya savaşından sonra başlamış ve II.Dünya savaşından sonra ise çok büyük bir yoğunluk kazanmıştır. Bu dönemlerde öne sürdükleri görüşleriyle aile sosyolojisine ve ailenin eğitici fonksiyonuna değişik yorumlar getirerek katkıda bulunan birkaç Alman bilim adamı ve düşünüründen söz etmek istiyoruz:

Aloys Fischer (1880-1937)

A.Fischer'e göre aile, dini, felsefi, ahlaki, hukuki ve sosyal değer ve gerçeklerin tarihi bir hayat içerisinde yoğunlaşmasıyla

³ Harfiel, Hilmann, a.g.e., s.198-200.

oluşmuş bir kurum ya da birliktir. Ailenin bugünkü görünümü önemli olmakla birlikte, onun tarihi yanını da ihmal etmemek gerekir. Çünkü ailenin bugünkü görünümünün arkasında, çok kapsamlı ve etkili bir tarihi mirasın bulunduğunu biliyoruz. Bu mirasa nüfuz etmeden aileyi tam olarak anlamak mümkün olmadığı gibi, onun korunmasını amaçlayan bir çok görüş ve uygulamanın da başarılı olması imkansız gözüküyor. Burada aile konusunda ortaya atılan üç önemli görüşten söz edilebilir.

a) Aile ve evlilik kurumunu, biyolojik arzu ve kaynağa dayandıranların görüşü: Bu düşünce naturalist bir anlayışa dayanmaktadır. Burada seksüel arzu ve biyolojik üreme ana fonksiyon olarak görüldüğünden, ailenin yapılaşması da buna göre olacaktır. Materyalist özellikler de taşıyan bu anlayış, ailenin temel dayanakları olan sosyal, kültürel, hukuki ve ahlaki değer ve ölçüleri dışlamaktadır.

b) Bu ikinci bakış açısında, ailenin tarihi seyir içerisinde geçirdiği yapı ve fonksiyon değişikliklerinin belirlenmesi istenmektedir. Bu araştırmacılara göre, eğer ailenin geçirdiği değişimler tam olarak ortaya konulabilirse, buna dayanılarak bugün için de geçerli olabilecek bir aile modeli oluşturulabilir. Ailenin tarihi incelenirken, bir aile standardı yakalanarak, onun aracılığıyla günümüzün ailesine çeşitli mesajlar iletilebilir⁴. Fischer'e göre, bu tip araştırmalardan çıkan sonuçlara göre, tarihi ailelerin bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler aynı zamanda ailenin fonksiyonları olarak da düşünülebilir. Cinsi arzunun tatmin edilmesi, eşlerin birbirlerine sevgi ve saygı bağı ile bağlanmaları, çocuk sahibi olmak arzusu, çocukların belli amaçlar doğrultusunda yetiştirilmesi ve disipline edilmesi, eşlerin hayatın güçlüklerine karşı ortak tavır göstermesi ve bu konularda güç birliği kurmaları, psikolojik doyum ve ekonomik birlik gibi özellikler iyice

⁴ Whang, J.H.; Die Entwicklung der pädagogischen Soziologie in Deutschland. A Hem Verlag, Düsseldorf s.38-40.

incelenenirse, buradan elde edilecek bulgular, mevcut ailenin şekillendirilmesinde temel ölçüler olarak kullanılabilir.

c) Aile konusunda üçüncü yaklaşım ise, biraz daha farklı bir anlayışı ihtiva etmektedir. Bu yaklaşıma göre öyle bir aile modeli tarif etmeliyiz ki bu tarif, insanın bütün sosyal hayatıyla ilgili şekillenmelerde kullanılabilir, onların işleyişinde de ideal bir model olarak gösterilebilsin. Burada bir yandan ideal bir aile modeli oluşturulmak istenirken, diğer yandan da, bunu kullanmak suretiyle özlenen bir "cemaat"(Gemeinschaft) hayatı yaratılmaya çalışılmaktadır. Çünkü ideal bir ailenin dayanması gereken ana öğeler, aynı zamanda özlenen "cemaat" hayatı için de geçerli öğelerdir. Bu ideal "cemaat" hayatı, dengesi bozulmamış bir aile modelini örnek olarak kurulabilir. Fischer'e göre aile hayatı, insanı bütün yönlerden kuşatan gerçek bir "cemaat" hayatıdır. Bu "cemaat", hayat "cemaat"ıdır. İnsanı kendi bütünlüğü (harmonisi) içerisinde yoğurmaktadır. Ona göre aile hayatı, müşterek bir evin mekanıyla ve bu mekandaki kişilerin belli ölçüler içerisinde bağlanmaları ile oluşan kapalı bir trafik akışıyla açıklanamaz. Yine bu birlik farklı anlamların karşılıklı tesirleriyle de kurulmamıştır. Bu mekan ve birlik, yaşa, cinsiyete, fertlerin istek ve görevlerine göre derece ve basamaklara ayrıldığı çeşitli varyantlardaki bir ifadenin devamı, belirtilmesi ve düzeltilmesidir. Bu bakımdan ailenin oluşturduğu sosyal çevre, anne, baba ve çocukların birbirlerine bağlanmalarını sağlamak için en ideal ortamdır. Gerçekten de aile, ferdi sosyalleştirmeye yarayan bütün öge ve formların ilk ve en etkili örneğini sergilemektedir. Aile, sosyal varlığın temellerinin atıldığı en uygun mekandır. Aynı zamanda insan, aile aracılığıyla, kendi özel sosyal rolleriyle ilgili hayatını, en küçük bir birim içerisinde yeniden oynama imkan ve fırsatını bulmaktadır⁵.

A.Fischer'e göre bu durum, her ne kadar sağlam görünüyorsa da, eğer koruyucu tedbirler alınmazsa, ailenin çok

⁵ Whang; a.g.e., s.38-40.

kuvvetli bir uyumsuzluk ve dengesizlik hali yaşayacağı kesindir. Bu da onun temel fonksiyonlarını yerine getirmesini engelleyerek bütünüyle çözümlenmesine sebep olabilir. Ailenin dengesini bozan ve onu olumsuz yönde etkileyen çeşitli ruhi-kültürel, ekonomik ve sosyal faktörlerin saf dışı edilmesi, aile politikalarının ve aileyi koruma faaliyetlerinin başta gelen görevi olmalıdır. Sadece onun çocuk yapmasını ve rasyonel olarak maddi üretime katılmasını sağlamak için bazı tedbirler almak, özellikle de teşviklerde bulunmak yeterli değildir. Bu konuda bütüncü bir yaklaşım gereklidir⁶.

Carl Weiss

Carl Weiss'a göre aile, "yüzyıllardan beri çok hızlı bir değişme süreci içerisinde bulunuyor. Özellikle günümüzün şehirli ailesi çok yönlü bir değişme olayıyla karşı karşıya. Günümüzdeki büyük şehir proleteryası klasik aile sistemini değiştirmiş gözüküyor. Onlara göre aile, bir gidip gelinen ve uyunulan yer halini almıştır. Bu eğilim çok yanlış ve tehlikeli bir düşüncenin eseridir. Anlatılmak istenen mekanın aileyle ilişkisi de yoktur. Çünkü aileyi oluşturan çeşitli kişiler, birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar, birbirlerinin eksiklerini tamamlamak için ellerinden gelen fedakarlığı yapmaktan geri durmazlar. Sevgi, saygı, anlayış ve yardımlaşma gibi ahlaki erdem ve psikolojik durumlar, aileyi harmonik bir yapıya ulaştıran temel öğelerdir. Bu çeşit özellikleri kaybetmeyen bir aile ortamı, gerçekten de çocukların eğitimi için en mükemmel bir eğitim "cemaati" olabilir.

Aileyi ayakta tutan bu harmoni, yani bu cemaat ruhu, eğer tedbir alınmazsa çok çabuk değişerek bozulabilir. Çünkü günümüzün ailesi çok yönlü bir değişim arzusuyla karşılaşmış vaziyette bulunuyor. Bu aileyi, sosyal, iktisadi, teknolojik ve kültürel değişmeler yönlendiriyor. Aile fertlerinin, ailenin dışındaki

⁶ Whang; a.g.e., s.38-40.

faaliyetleri, özellikle de annenin çalışması, ahenkli bir aile hayatının yürümesini engelleyebiliyor. Fakat bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen aile ortamı, hâlâ çocukların yetiştirilmesi için ideal bir eğitim cemaatı olmaya devam ediyor. Bundan dolayı ailenin çözülerek parçalanmasını değil, birliğini koruyan unsurların desteklenerek güçlendirilmesi gerekir. Eğer aile, onu iyi ve ideal bir eğitim ortamı haline getiren parçalarla birlikte korunabilirse, diğer eğitim çalışmaları için de yararlı bir kaynak yakalanmış olur. Bu tür destekleme ve koruma faaliyetlerinde, aile fertlerini bir arada tutan öge ve güç kaynaklarının bulunması ve bunların korumaya alınması gerekir. Bu da yetmez, kendi bünyesi içerisinde geliştirilmesi de gerekir. Böylesine korunan ve desteklenen bir aile, ferdin gelişmesi, dolayısıyla da toplumun sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürmesi için vazgeçilmez bir kaynaktır. Çünkü aile fertleri arasındaki uyumsuzluk ve ölçsüzlük, burada yetişmek durumunda olan fertleri özellikle de çocukları olumsuz yönde etkilediği için, dolaylı olarak toplumun geleceği tehlikeye düşer, bu işin faturası topluma çıkarılmış olur.”⁷ Aynı zamanda bu durum, ailenin toplum için bitmez, tükenmez bir kaynak olma özelliğini de ortadan kaldırmış olur ki, böyle bir sonucu hiçbir toplum hoşgörüle karşılayamaz.

Ernst Krieck (1882-1947)

Almanya’da 1930’lu yılların en ilginç düşünürlerinden birisi de Ernst Kriecktir. E.Krieck, filozof, pedagog, sosyolog ve siyaset bilimci olarak çalışmış, ve bu alanlarda eserler vermiştir. Bizim sosyal bilimler literatürüne Bedii Ziya Egemen⁸ tarafından sokulan bu düşünürün, henüz hiçbir eseri dilimize çevrilmemiştir. Biz onun başka konulardaki görüşlerinden ziyade, aile konusundaki görüşlerini kısaca incelemeye çalışacağız.

⁷ Whang, a.g.e., s.64-65.

⁸ Daha fazla bilgi için; Bedii Ziya Egemen. Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi, (Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1965, Ankara) isimli esere bakılabilir.

Ernst Krieck’e göre aile, halk tarafından meydana getirilen oryantasyonların ilki ve en önemlisidir. Aile, toplum için de temel bir doku ve ebedi bir kaynaktır. Fakat eski statik toplumsal düzenlerin çözülmesiyle, geleneksel ve tarihi ailede de çok önemli değişimler meydana geldi. Özellikle geleneksel aile, hem omurgasını ve hem de muhtevasını yitirmeye başladı. Günümüz ailesi, toplumsal birliği sağlayan hayat iradesini önemli ölçüde kaybetmiş gözüküyor. Fakat bu konuda henüz herşey bitmiş değildir. Eğer ona yeniden bir yaşama iradesi kazandırılabilirse, insanla ilgili ortak hayatın esas dokusu ve halkın kendini yenilemesinin tükenmez kaynağı olabilir. Çünkü aile, gerçekte, ortak hayatın yarattığı ilk formdur ve insanın üremesi için doğal bir kaynaktır. İnsan burada hayat bulur, burada gelişir ve disipline olur. Buna paralel olarak aile içerisinde yaratılan çeşitli değerler, aile fertlerinin aldıkları çeşitli roller aracılığıyla toplumun çeşitli kesimlerine iletilir. Bu önemli rollerin yanında, ailenin temel fonksiyonu, çocuk doğurmak, çocukları disipline etmek ve toplumun ebedi oluşuna katkıda bulunmaktır. Ancak ailenin bu fonksiyonunun yerine getirilebilmesi için, bütün ilişkilerinde anlamlı bir bütünlük ve düzen göstermesi gerekir. Ailede bütünlük ve düzenin temeli, uygun bir evlilikle anlatılabilir. Herşeyden önce eşler “üreten” ve “yetiştiren” güce sahip olmalıdır. Eğer evlilik bu güce sahip değilse, aile bütünlüğünü koruyamaz, düzeni sarsılır, hatta nesiller soysuzlaşır. Nesillerin soydan gelen özelliklerini yitirmeleri, evliliğin dengesiz ve uygun olmayışından ileri gelmektedir. Halbuki aile ortamı “soyun saflaştığı” ve fertlerin kendi bütünlükleri içerisinde ve yetenekleri doğrultusunda geliştikleri ve böylece de “manevi” ve “fikri” gelişmeyi gerçekleştirdikleri en mükemmel bir mekandır. Burada kadına çok büyük bir görev düşmektedir. Kadına, “doğuran bir egemenlik” verilmeli ve bu özelliğini bozabilecek bütün işlerden uzak tutulmalıdır⁹.

⁹ Whang, J.H. Die Entwicklung der Paedagogischen Soziologie in Deutschland,

Rene König

Rene König'e göre, ise aile ve akrabalık insanlığın en önemli bir grup formudur. Belki de belli esaslar üzerine kurulan grupların en eskisidir. Aynı zamanda aileyi bir "cemaat" olarak görmek de mümkündür. Buradan hareketle diyebiliriz ki, aile sosyolojisi, cemaat sosyolojisiyle (Gemeidesoziologie) birlikte genel sosyolojinin çok değerli bir disiplindir¹⁰. Ancak bu sosyoloji disiplinin farklı bir özelliğinden de söz etmemiz gerekir. Çünkü aile sosyolojisi, ailenin hemüz sosyal hale gelmemiş çocuklar üzerindeki etkisini incelemektedir. Başka bir ifade şekliyle aile sosyolojisi, ferdin aile içerisindeki sosyalleşmesini, yani sosyo-kültürel şahsiyet haline gelmesini incelemektedir diyebiliriz¹¹.

R.König'e göre ailenin sosyolojik açıdan incelenmesi çabaları, çok gerilere kadar götürülebilir. Antik felsefe içerisinde, devlet, tarih ve sosyal konular irdelenirken, aile de söz konusu edilmiş ve önemli bir problem olarak da ele alınmıştır. O ve daha sonraki dönemlerde aile, devlet ve toplum hayatının ana dokusu ve çekirdeği olarak görüldüğünden, bu çeşit yapıları anlamak için aile incelemelerine büyük bir hız verilmiştir. Fakat bu çeşit araştırma ve incelemelerde spekülasyon eğilimlerin de büyük bir ağırlık taşıdığını söylemeliyiz. Gerçek bir aile incelemesi çalışması (sosyolojik bakımdan), 1850'li yıllarda başlatılmıştır. Çünkü bu yıllarda toplum hayatında etkili olmaya başlayan endüstrileşme olayı, aileyi de etkileyerek değişmeye zorlamış, hatta bu konuda önemli bir kriz doğmaya başlamıştır. Devletlerce yürütülen sosyal politika çalışmaları içerisinde yer alan aile sosyolojisi, şu sorunun cevabı çevresinde gelişmeye başladı: Ailenin dengeli bir şekilde gelişmesi ve varlığını sürdürmesi için neler yapılmalı ve neler yapılmamalıdır? Ya da neler iyidir, neler kötüdür? İşte bu sorulara aranan cevaplar,

A.Hem Verlag, Düsseldorf, s.80-81.

¹⁰ König Rene; Soziologie, Fischer Bücherei, Frankfurt, 1958, s.63.

¹¹ Whang, J.H; Die Entwicklung der Paedagogischen Soziologie in Deutschland, A.Hem Verlag, Düsseldorf, s.107.

giderek ailenin yapısal-fonksiyonel bir teorisinin oluşmasına vesile olmuştur. Ailenin yapısal-fonksiyonel analizi şeklinde gelişen aile sosyolojisi, kısa bir zaman içerisinde, diğer sosyoloji disiplinleriyle yarışır hale geldi.¹²

Rene König, aileyi, biyolojik fonksiyonların yanında, kültürel görevleri de olan, samimi bir grup olarak tarif ediyor. Ona göre ailenin en önemli yönlerinden birisi, hiç kuşku yoktur ki, duygu hayatımızla ilgili mekanizmalara sahip olmasıdır. Aile, duygu hayatımızın şekillenmesine hizmet eden temel bir kurumdur. Fakat ailenin toplum ve devletin temel dokusu, ya da çekirdeği olduğu şeklindeki görüşlere katılmak mümkün değildir. Çünkü aile ile toplum ve devlet arasında, doğrudan bir ilişki söz konusu değildir. Onun bu büyük sosyal yapıların temeli olabilmesi için, onlarla arasında yapısal bir bağıntının bulunması gerekir. Halbuki böyle bir bağıntı bulunmamaktadır. Gerçekte aile ile devlet ve toplumun arasındaki bağıntı yapısal değil, fonksiyoneldir. Aile çocuk doğurmak ve doğurduğu çocukları, yani henüz sosyal hale gelmemiş insanları yetiştirerek toplum hayatına katmak aracılığıyla bu yapılarla ilişki kurmaktadır. Bu ilişki fonksiyonel ve dolaylıdır. Halbuki doku ve hücre gibi kavramlar sosyal grupların yapılarını ifade eden kelimelerdir. Bundan dolayı, aile ile devlet ve toplum gibi sosyal yapıların ilişkisini, yapı bakımından değil, fonksiyonel olarak incelemek daha doğru olur.

Daha çok aile sosyoloğu niteliği ile tanınan Rene König, aileyi, sosyal grupların çok özel bir biçimi olarak görüyor. Ona göre, aile bir çok sosyal grupta bulunan "sosyal ve ahlaki güç alanı"na sahiptir. Ailedeki bu güç alanı, insandaki "sosyo-kültürel kişiliğin" oluşmasını temin etmektedir. Ailedeki güç alanıyla kişinin sosyo-kültürel kişiliği arasındaki bu önemli bağlantı, bir çok faktörün yanında, ekonomik ve teknolojik öğeler açısından da ayrılıklar

¹² König, Rene; Soziologie, Fischer Bücherei, Frankfurt, 1958, s.63.

gösterebilir. "Bundan dolayı günümüz ailesinin bazı özellikleri, çağdaş gelişmelerle çatışmaktadır."¹³

Rene König, aile sosyolojisinde bazı anahtar sözcükler kullanmaktadır. Bu kavramlar şunlardır: "Uyumsuzluk, sosyo-kültürel kişilik, biyo-sosyal çift tabiat, organize ve organize olmama durumu, ailenin ilgili alanlarına bölünmesi, yapısal ve fonksiyonel değişme ve ailenin sosyal konumuyla çocukların fikri ve sosyal gelişmeleri arasındaki ilişki."¹⁴

Ona göre aile sosyolojisinin temel kavramlarının başında "uyumsuzluk" (Deintegration) ve "örgütsüzlük" gelmektedir. Yazar bu iki kavramı birbirlerinden ayırmaktadır. Uyumsuzluk ile toplumsal ilişkilerden doğan dış faktörlerin yarattığı sonuçları, örgütsüzlük ile de aile içi ilişkilerdeki kuralsızlığı kasetmektedir.

Uyumsuzluk probleminin ortaya çıkışında, iktisadi faktörlerin yanında, kültürel durumlar da etkilidir. Çünkü günümüzün ailesi, tek başına ve kendi halinde hayatını sürdürmemektedir. Sürekli olarak iktisadi ve kültürel değişmelerle karşı karşıya bulunmaktadır. Aile öyle bir özelliğe sahiptir ki, bu özelliğinden dolayı, her an bir bunalımla karşılaşabilir. Çünkü toplumdaki bütün değişmeler, sonunda aile ortamına yansıma eğilimi göstermektedir. Aile hayatı, tecrit edilmiş bir grup hayatı değildir. Aile ile toplum arasında, çok etkili bir interaksyonun olduğunu söylemeliyiz. Fakat bu interaksyon, bazı hallerde tek taraflı da olabilmektedir.

Aile ortamı, kültürün oluşumunu sağlayan ana öğeleri, toplumsal bilincin incelmış uzantıları olarak çok çeşitli kültür kesim ve alanlarına iletmektedir. Aynı zamanda aile fertleri aracılığıyla, toplumun çeşitli kesimlerinde görülen farklılaşmalar da, aile hayatına yansımaktadır. Bu tür bir etkileşim, yalnızca kişi kadrosunu etkilemekle kalmaz (Anne, baba ve çocukların oluşturduğu aile kadrosunu), bununla birlikte, bizim aile

¹³ Whang, a.g.e., s.107.

¹⁴ Whang, a.g.e., s.63-73.

başarılarının fonksiyonel bir şekilde düzeltilmesi olarak nitelemek istediğimiz sosyo-kültürel kişilik yapısının sürdürülmesini sağlayan temel dayanakları da etkisi altına alır. Bu durum, aynı zamanda ailenin öteki olaylara hakimiyetini sağlayan "biyo-sosyal çift tabiat" olarak da adlandırılabilir. Burada sosyal tabiatla, biyolojik tabiat aynı doğrultuda birleşmekte ve olayları yönlendirmektedir. En azından biyolojik yakınlıkla sosyal yakınlık bir kontrol mekanizması, bir davranış ölçüsü meydana getirebilmektedir. Fakat buradan hareketle ailenin toplumdan etkilenmeyen bir grup formu olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Aksine aile toplumdan çok fazla etkilenmektedir. Çünkü toplum, aileye hayat veren tabii bir çevredir. Aile toplum çevresinden fiziki, fikri, ahlaki ve ruhi vasıtaları temin etmektedir. Aslında zaman zaman ailede gözlenen kendine özgü olma durumu, özelleşme şeklinde kendini gösteren bir toplumsal yansımadır. İşte toplumsal çevre faktörlerinin (iktisadi faktörler de dahildir), aile içerisinde işlenmesiyle meydana gelen ve çoğu zaman da ailenin patentini taşıyan bu durum, sosyo-kültürel yapıdan başka bir şey değildir. Fakat ailede ortaya çıkan bu uyumsuzluk durumu, bu yapının tam olarak oluşmasını önleyebilir, ailenin bu çeşit fonksiyonunu zayıflatabilir¹⁵.

Ailenin yapısı ve üstlendiği görevler düşünülecek olursa, bu kurumun çok yönlü bir ilişki ağı kurmak zorunda olduğu görülür. Bu kurum bir yanda çeşitli etkiler altında yeni yeni şekiller almaya çalışırken, diğer yandan da toplumun başka alanlarına kendine özgü bazı değerleri ileterek onları yönlendirmeye uğraşmaktadır. Bu nedenle ailede sık sık bazı problemlerin görülmesi doğaldır. Toplumun bazı temel meseleleri aileyi etkilediği gibi, ailenin bazı ağır problemleri de toplumu önemli ölçüde sarsabilir. Her ne kadar günümüzün ailesi, devletin etkisindeymiş gibi gözüküyorsa da, onda çift tabiat diye adlandırdığımız "biyo-sosyal yapı", toplumu ayakta tutan reel güç kaynaklarının başında gelmektedir. Ailenin

¹⁵ Whang, a.g.e., s.108.

çocuk yapmaması, yani doğurganlığını kaybetmesi, ayrıca buna paralel olarak temel fonksiyonlarından biri olan eğitici vasfını bırakması, toplum için telafisi hemen hemen imkansız bir mesnet kaybıdır. Günümüzün sanayi ötesi toplumlarında görülen bazı çabaların nedeni, ailenin doğurganlığını yeniden temin etmektir. Gerçekten de ailenin bu fonksiyonunu kaybetmesinden endişeye kapılan devlet, bazı teşvik ve tedbirlerle bu kötü gidişi önlemeye çalışmaktadır.

Aile hayatında zaman zaman görülen örgütlenmeme hali, bütünüyle aile içi bir meseledir. Son zamanlarda aile sosyolojisi literatüründe sıklıkla kullanılan bu kavram, aslında ailenin iç düzenini ve aile içi problemleri açıklamayı amaçlamıştır. R.König'e göre, uyumsuzluk probleminde olduğu gibi, organize olmama durumunda da, toplumsal bir görecilik söz konusudur. Çünkü aile fertleri üzerinde yalnızca aile büyüklerinin değil, toplumun diğer güçlerinin de etkisi vardır. Aile fertleri hayatlarının büyük bir bölümünü aile dışında geçirmektedir. Fakat aile bütün bu yan etkilere rağmen, yine de kendine özgü gelenekleri aracılığıyla fertleri etkisi altına alabiliyorsa gerçek bir sosyal grup olma niteliğini koruyor demektir. Ancak bunu tam olarak bulmak mümkün değildir.

Günümüzün ailelerinde gerçek bir grup ilişkisinden ziyade, farklı bir biçim ortaya çıkmış gözüküyor. Herşeyden önce aile hayatı, çok çeşitli ilgi alanlarına bölünmüş durumda bulunuyor. Tıpkı toplumdaki diğer sosyal gruplarda olduğu gibi, aile de organize olma halinin yaratılmasında ve bunun devamının sağlanmasında güçlük çekmektedir. Ailedeki iç organizasyonun sarsılması, aile fertleri için düşüşün ve bir bozulmanın göstergesidir¹⁶. Eğer bir aile, kendi içerisinde bir organizasyona sahip değilse, bu aile, bütünlüğü bozulmuş bir aile tipidir. Çocuk sahibi olmamak, boşanmak; eşlerden birinin ölümü ve eşlerin birbirlerinden ayrı yaşamaları iç

¹⁶ Whang, a.g.e., s.109.

organizasyonun bozulmasıyla ilgili belirtilerdir¹⁷. Bu duruma ilave olarak, aile fertlerinin sosyal rollerinde meydana gelen ani dalgalanmalar, mesela eşlerden birinin işini kaybetmesi, çok hızlı ve ani yükselmeler ve düşüşler, iç organizasyonun bozulmasına neden olabilir. Fakat bu gibi değişimleri münferit olarak görmekten ziyade, ailedeki organizasyon bozukluğunu toplumdaki hızlı ve radikal değişimlerle birlikte düşünmek daha doğru olur. Çünkü her ne kadar ailede bir iç organizasyon varsa da, bunu genel organizasyondan soyutlayarak ele almak imkanına sahip değiliz. Ayrıca ailenin çok sıkı bir iç organizasyonu olsa bile, tek başına toplumdaki değişimleri karşılaması mümkün değildir. Bu nedenle bölük-pörçük hale gelmiş aileler üzerinde yapılacak sosyolojik araştırmaların, özellikle "akut nedenler" ve bu nedenlerin altındaki toplumsal kaynakları çok iyi bir şekilde ortaya koyması yararlı olur. "Bunun yanında aile sosyolojisi, iç organizasyonu bozulmuş aile, ile bütünlüğü (organizasyonu) bozulmuş ailenin farkını da altını çizerek belirtmelidir."¹⁸ Çünkü ailenin iç düzen ve ahengini ifade eden organize olmak durumu, aile hayatı için bir dinamizm ve kendine güven kaynağıdır. Bunun içerisinde birlik ve beraberlik duygusu da bulunmaktadır. Organizasyonluk, beraberinde uyumsuzluğu da getirmektedir. Bu iki durumun birbirleriyle çok sıkı ilişkilerinin bulunduğunu söylemeliyiz. Zaman zaman bunlar arasında sebep-sonuç ilişkisi görülmektedir. Mesela uyumsuzluk boşanmaya, boşanma da organizasyonun bozulmasına neden olur. Rene König'e göre, aile, insan ve toplum kadar eskidir. Çok eski dönemlerden beri birçok ağır olaylarla karşılaşmış olmasına rağmen, bugüne kadar varlığını sürdürebilmiş ender kurumlardan birisidir. Bundan sonra da varlığını sürdüreceği kesin gözükmektedir. Çünkü aileyi yaratan irade, onu yaşatmak için, de yeterli gözüküyor. Fakat yaşaması kadar, sağlıklı yaşaması da

¹⁷ Whang, a.g.e., s.110.

¹⁸ Whang, a.g.e., s.110.

önemlidir. Ailenin sağlıklı yaşayabilmesi için birkaç yapısal değişme yanında, bazı tedbirlerin alınması da gereklidir¹⁹.

Helmut Schelsky

H.Schelsky, son dönemin ünlü sosyologlarından. Özellikle "Die skeptische Generation, Eine Soziologie der deutschen Jugend" adını taşıyan ünlü eseriyle kendini bilim alemine kabul ettirmiş bir yazardır. Aile ve gençlik sosyolojisi konularında hem kavramsal ve hem de ampirik araştırmalar yapmıştır. Özet olarak söylemek gerekirse bu sosyolog, Almanya'da aileler üzerine yaptığı araştırmalarda, aile fertlerini birbirlerine bağlayan öğeleri, ailedeki değişimleri, bunların toplumsal değişmelerle bağlantılarını, anne-baba-çocuk ilişkisinin ne düzeyde ve hangi alanlarda sürdüğü ve bu gibi aile içi meselelerle sosyal değişmelerin ilişkisini incelemiştir.

Gerhard Wurzbacher

G.Wurzbacher, çağdaş bir Alman sosyal bilimcisidir. Sosyalleşme, sosyo-kültürel değişme, gençlik, aile ve "cemaat" sosyolojisi konularında önemli çalışmalar yapmış bir sosyologdur. Çok önemli eserlerinden bazıları şunlardır: "Leitbilder gegenwaertigen dt. Familienlebens", "Gesellungsformen der Jugend" ve "Die Familie als Sozialisationsfaktor". İsimlerinden de anlaşılacağı gibi, bu eserlerde aile ve gençliğin sosyal boyutu incelenmeye çalışılmıştır²⁰. Bu çalışmalarda G.Wurzbacher ailedeki fonksiyon kaybı, toplumsal uyumsuzluk ve hızlı değişme ile endüstrileşme arasındaki ilişkiler üzerinde durmuştur²¹.

¹⁹ Whang, a.g.e., s.110.

²⁰ Hartfiel-Hilmann; Wörterbuch der Soziologie, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart. 1982, s.825.

²¹ Hartfiel-Hilmann; a.g.e., s.198-200.

Willy Strzelewiec

Bu sosyolog, daha çok eğitim sosyolojisine yakın bir insandır. Özellikle ailenin eğitimci ve sosyalleştirici yönleri üzerinde çalışmalar yapmıştır. Ona göre aile, çocuğun belli formlar kazandığı ve sosyal hale geldiği çok gerekli bir mekâna ve atmosfere sahiptir. Ondan dolayı aile, hem sosyolojiyi ve hem de pedagojiyi yakından ilgilendiren bir kurum olarak karşımıza çıkıyor. Özellikle Durckheim'dan gelen ve "çocuğun tabii halden sosyal hale geçişi" olarak değerlendirilen sosyalleşme olayı, bu bilim adamı aracılığıyla daha geniş bir muhtevaya erişmiştir. Sosyalleşmenin anlamı, safhaları, pedagoji ve sosyolojinin bu olayı ele alış biçimleri, sosyalleşmenin öğeleri ve değişme eğilimleri sosyalleşme ile eğitim arasındaki benzer ve farklı yönler, ferdileşme ve sosyalleşme karşılaştırması, kültür, kişilik ve sosyalleşme konularını üç ana yapı içerisinde ele almaktadır. Bu ana yapılar, aile, okul ve meslektir²².

Aile sosyolojisi konusundaki çalışmalar bu kişilerle sınırlanmış değildir. Bir çok ülke sosyologları ve sosyal bilimcileri ailenin çeşitli yönlerini incelemişlerdir ve incelemeye devam etmektedirler. Bugün aile konusunda çok büyük bir bilgi muhtevasının oluştuğunu rahatça söyleyebiliriz. Fakat burada özellikle belirtmek istediğimiz bir konu bulunmaktadır. Bu konu hemen hemen bütün araştırmacılarla ortak bir obje olarak yer alıyor. Bu obje ya da nokta, ailede çocuk doğurmak ve çocukları yetiştirme olayının, bir sosyal yapı ve fonksiyon problemi olarak görülmesi ve değerlendirilmesidir. Ailenin eğitici karakteri, aile sosyolojisinden ziyade, eğitim sosyolojisini ilgilendiren bir meseledir. Fakat "doğurma ve yetiştirme" olayı, çok yönlü bir mesele olduğundan eğitim sosyolojisiyle aile sosyolojisinin bu konuda işbirliği yapması doğal karşılanmalıdır. Çünkü aileyi oluşturan evlilik olayı, biyo-

²² Strzelewiec, Willy; "Erziehung und Sozialisation", Einführung in die Soziologie der Erziehung, Klaus Kipper (Hrsg.) Verlag Herder, Freiburg, s.68-92.

psşik zevk ve arzuların tatmini yanında, kişilerin birbirlerini tamamlamak ve çoğalmak için kurdukları ahlaki ve hukuki bir birliktir. Hiç kuşku yoktur ki, bu birliğin inceden inceye araştırılması, yeni sosyal gelişimi ve eğitimi için, dolayısıyla toplumun varlığı için temel Őartların başında gelir. Böyle bir Őartı kendine temel amaçlardan biri olarak sečen eğitim sosyolojisinin, aile sosyolojisinin yaptığı incelemelerden önemli ölçüde yararlanacağı muhakkaktır. Demek oluyor ki, eğitim sosyolojisinin etkili bilgi kaynaklarından birisi hiç kuşku yoktur ki aile sosyolojisidir. Örneklendirmek gerekirse, aile sosyolojisinin incelediği bir sosyalleşme ve sosyo-kültürel kişilik problemi, bu konuda görüşler üretmek isteyen eğitim sosyoloğu için çok önemli ve değerli bir dayanak noktası teşkil edebilir. Zaten aile, gençlik ve yaşlılık gibi sosyoloji disiplinlerinde pedagojik endişelerin bulunduğunu biliyoruz. Bu bakımdan, pedagojik bir disiplin olan eğitim sosyolojisiyle sosyolojik disiplin olan aile sosyolojisinin ilişkisini, pedagojik perspektif ve amaçlar aısından incelemek daha doğru bir hareket olur. Yukarıda görüşlerini belirtmeye çalıştığımız sosyologların hemen hemen tümünde böyle bir bakış aısının bulunduğu görülmektedir. Bařka bir makalede bu konu kapsamlı bir Őekilde ele alınabilir.